

TULEVAISUUSVALIOKUNNAN LAUSUNTO 5/2012 vp

Hallituksen esitys valtion talousarvioksi vuodelle 2013

Valtiovarainvaliokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Eduskunta on 21 päivänä syyskuuta 2012 lähettänyt hallituksen esityksen valtion talousarvioksi vuodelle 2013 (HE 95/2012 vp) valmistelevasti käsiteltäväksi valtiovarainvaliokuntaan.

Eduskunnan työjärjestyksen 38 §:n 3 momentin nojalla tulevaisuusvaliokunta on päättänyt antaa toimialaansa koskevan lausunnon talousarvioesityksestä valtiovarainvaliokunnalle.

Asiantuntijat

Valiokunnassa ovat olleet kuultavina

- strateginen johtaja Mari Pantsar-Kallio, työ- ja elinkeinoministeriö
- ylijohtaja Juhana Vartiainen, Valtion taloudellinen tutkimuskeskus VATT
- pääjohtaja Heikki Mannila ja strategiajohtaja Leena Treuthardt, Suomen Akatemia
- konsernijohtaja Kari Stadigh, Sampo-konserni
- vuorineuvos Jorma Eloranta, Eera Oy.

Lisäksi kirjallisen lausunnon on antanut
— hallituksen puheenjohtaja Pekka Ala-Pietilä, Solidium Oy.

VALIOKUNNAN KANNANOTOT

Perustelut

Tulevaisuusvaliokunta kiinnittää lausunnossaan huomioita seuraaviin asioihin:

- tutkimuksen ja koulutuksen laadun kehittämiseen,
- kasvun kannustimiin ja
- kokeilujen edistämiseen.

Tulevaisuusvaliokunnan mielestä valtioneuvoston talousarvio vuodelle 2013 on näistä näkökulmista oikeasuuntainen, mutta ei riittävä. Erityisen tärkeitä myönteisiä toimenpiteitä talousarviossa ovat tutkimus- ja kehitystoiminnan verkostoinen, tuotannollisten investointien poistomahdollisuuksien kaksinkertaistaminen, luonnollisen henkilön pääomasijoitusten kasvukan-

nustimet erityisesti pieniin osakeyhtiöihin kohdistettuna, pk-yrityksiin tehtyjen sijoitusten korotettu hankintameno-olettama, julkisten tietovarantojen avaaminen maksuttomaan käyttöön sekä Finnvera Oyj:n riskinoton lisääminen kasvavan yritystoiminnan vauhdittamiseksi. Myös tutkimustulosten soveltaminen, käytäntöön siirtäminen ja kaupallistaminen ovat tärkeitä tavoitteita.

Suomen haasteena ovat samaan aikaan tapahtuvat Euroopan talouskriisi, Suomen kansantalouden rakennemuutos sekä muun muassa ikääntymisestä johtuva työvoiman tarjonnan vähentyminen. Perinteiset kärkitoimialat eivät enää työllistä Suomessa samalla tavalla kuin on totuttu.

Siksi valiokunta esittää, että valtioneuvoston tulisi panostaa rohkeammin perustutkimukseen, koulutukseen, kokeiluihin ja pilotteihin varsinkin uusilla kasvualoilla. Uusia sosiaalisia innovaatioita tarvitaan myös työllisyyspolitiikassa.

Tutkimuksen ja koulutuksen laadun kehittäminen

Suomen Akatemia on juuri saanut valmiiksi suomalaisen tieteen tilaa ja tasoa kuvaavan selvityksen. Se osoittaa tutkimuksemme olevan varsin hyvätasoisista, ja monilla aloilla löytyy suoranaisia kansainvälisiä huippuja. Kuitenkin on nähtävissä, että monet maat ovat jo kirineet ja tulevat kirimään tutkimuksen laadussa Suomen rinnalle. Kilpailu kiristyy myös tutkimuksessa, koulutuksessa ja kehittämisessä.

Tulevaisuusvaliokunta painottaa lausunnossaan, että osaamiseen ja tietoon pohjautuva toiminta on kokonaisuus, jossa korkeatasoinen perustutkimus ja opetus, soveltava tutkimus, innovaatiotoiminta, kaupallistaminen ja käyttöönotto hyödyttävät kaikki toisiaan. Jos jokin näistä osa-alueista ei toimi, muutkin kokonaisuuden osat kärsivät. Pelkkä innovaatioihin ja sovelluksiin panostaminen ei siis riitä, vaan tarvitaan myös korkealaatuista tutkimusta ja opetusta.

Kansainvälisesti on paljon esimerkkejä siitä, miten uusi ja merkittävä kasvu saa alkunsa hyvistä tutkimus- ja koulutusympäristöistä.

Hallituksen talousarvioesitys vuodelle 2013 kuitenkin merkitsisi toteutuessaan, että Suomen Akatemian kyky rahoittaa korkeimman tasoista tutkimusta heikkenee (Taulukko1).

		2011	2012	2013 (VM:n ehdotus 8.8.2012)
Suomen Akatemian tutkimusrahoitus				
29.40.22	Tutkimusinfrastruktuurit		4 000 000	5 000 000
51 ja 53	Valtuus	316 083 000	282 419 000	282 596 000
	Valtuuteen sisällyttömänä			
29.40.51	(infrastruktuurien rahoitus)	5 000 000	6 450 000	10 000 000
	Valtuuteen sisällyttömänä			
29.40.51	(huippututkimus ja SHOK)		15 000 000	
	Valtuuteen sisällyttömän (pohjoismainen			
29.40.53	huippututkimus ja NDGF)	943 000	943 000	943 000
	Valtiosopimuksiin perustuvat kv-			
29.40.66	jäsenmaksut	15 733 000	17 196 000	17 334 000
Tutkimusrahoitus yhteensä				
(päättöksetekovolyymi)		337 759 000	326 008 000	315 873 000
29.40.01	Toimintamenot	13 038 000	12 958 000	12 455 000

Taulukko 1. Suomen Akatemian rahoitus 2011—2012 ja talousesitys 2013. Lähde: Suomen Akatemia. (Taulukko 1 vain pdf-muotoisessa asiakirjassa)

Tämä vähennys kohdistuu suoraan yliopistoissa ja tutkimuslaitoksissa tehtävään tutkimukseen, sillä Akatemian rahoituksesta noin 80 % menee yliopistoille. Lisäksi samaan aikaan toteutetaan muitakin yliopistojen voimavaroja hei-

kentäviä päätöksiä, kuten esimerkiksi yliopistoindeksin leikkaus ja jäädytys.

Tänä vuonna valtion tutkimusrahoitus on 2 010 M euroa. Reaalisesti tämä tarkoittaa rahoituksen noin 5 %:n laskua. Talousarvioehdotuksen mukaan sama suuntaus jatkuu myös vuonna 2013. Tällainen kehitys heikentää suomalaista osaamis pohjaa ja on vastoin hallituksen tavoit-

ta nostaa suomalaiset maailman osaavimmaksi kansaksi vuoteen 2020 mennessä.

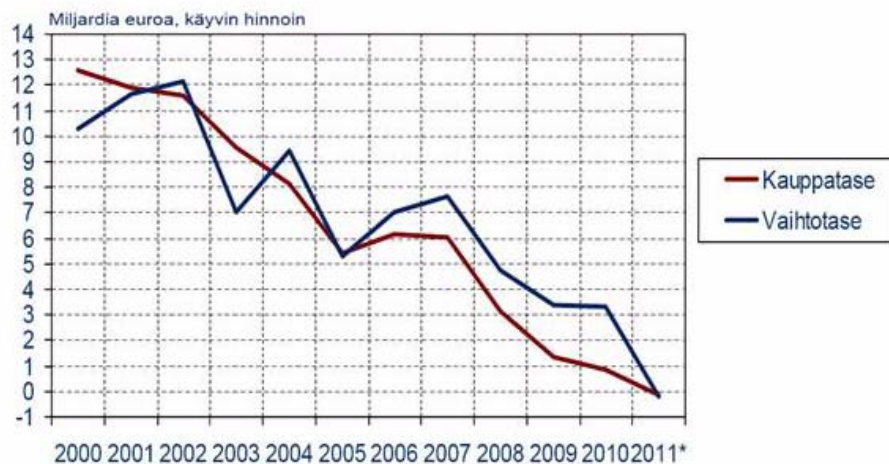
Valiokunnan mielestä kestävän, innovaatioihin ja osaamiseen perustuvan kasvun edistämiseksi opetuksen ja tutkimuksen resurssien kehitystrendiä ei saa kääntää vähenevään suuntaan vaan niiden kasvu tulee turvata.

Kasvun kannustimet

Taloudellinen tilanne on erittäin vakava. Ilman päättäväisiä toimia koko Euroopan talous on vaarassa ajautua pitkäaikaiseen hitaan kasvun tai jopa laskevan elintason kierteseen. Vaikka kasvua tukevia toimenpiteitä on jo tehty sekä EU:n tasolla että myös Suomessa, niin parhaillaan ha-

vaittavat positiiviset signaalit ovat asiantuntijoiden mukaan pikemminkin merkkejä talouden yleisestä elpymisestä kuin aitoa kasvua.

Vaikka Suomi on yksi harvoista "kolmen A:n" (AAA) maista Euroopassa ja euroalueella, niin monet tilastot kertovat kehityksen olevan myös Suomessa heikkoa: kauppataase on heikentynyt pitkään (Kuva 1), vientimme ei ole toipunut vuoden 2008 kriisistä kuten Ruotsissa ja Saksassa (Kuva 5), ulkomaiset investoinnit Suomeen ovat alhaiset, yritysten kiinteät investoinnit ovat alhaiset (Kuva 3) eli Suomi ei houkuttele yrityksiä investoimaan ja investoinnit tutkimukseen ja kehittämiseen ovat jäämässä olennaisesti tavoitteeksi asetetusta tasosta eli 4 %:sta BKT:sta.

Kuva 1. Suomen kauppataase vuonna 2011 oli heikoin 35 vuoteen. Lähde: Suomen Pankki. (Kuva 1 vain pdf-muotoisessa asiakirjassa)

Kauppa- ja vaihtotaseen trendinomaisen laskun seurauksena Suomen viennistä puuttuu parhaillaan vuositasolla jopa 28 miljardia euroa. (Kuva 2)

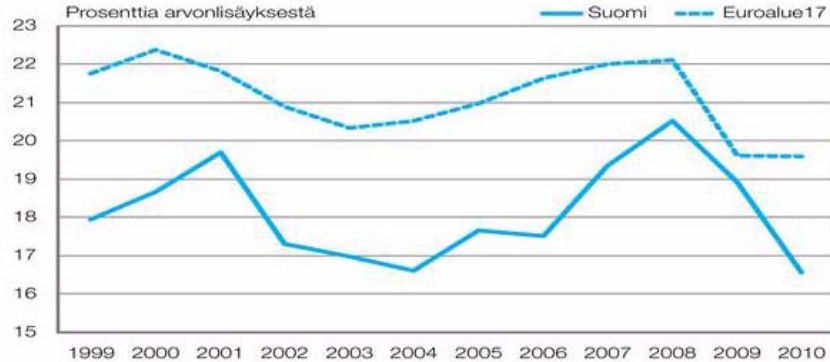
Kuva 2. Suomen viennistä puuttuu parhailaan vuositasolla jopa 28 miljardia euroa. Lähde: Tilastokeskus (Kuva 2 vain pdf-muotoisessa asiakirjassa)

Lisähaasteita tuo se, että monet Suomen perinteiset kärkitoimialat (kuten puunjalostus, tieto- ja viestintäala, meriteollisuus, pankki- ja vakuutusala sekä konepajasektori) ovat vähentämässä työllistävyyttään Suomessa. Pelkästään tänä vuonna yt-menettelyn piirissä on jo yli 50 000 henkeä. Tilannetta ei voida ratkaista yksittäisillä toimenpiteillä, vaan tarvitaan laajaa alaista panostamista kasvun ja työllistämisen kannustimiin.

Vaikka kansainvälinen talouskriisi aiheuttaa myös Suomelle vakavia seurauksia, tulevaisuusvaliokunnan mielestä Suomelle pitkällä aikavälillä

merkittävämpi uhka on kotimainen: investointien vähäisyyden sekä ikärakenteen vuoksi supistuvan työvoiman tarjonnan johdosta Suomen talous on vaarassa ajautua kotikutoiseen taantumahan.

Bruttokansantuotetta voi kasvattaa joko kasvattamalla työtunteja tai työn tuottavuutta. Pitkän aikavälin tuottavuuskasvu riippuu myös globaalitalouden teknologisesta kehityksestä. Merkittävässä roolissa tuottavuuden kasvussa ovat yritysten investoinnit uuteen teknologiaan. Tällä mittarilla arvioituna Suomen tuleva kilpailukyky ei voi perustua vain tuottavuuden kasvuun, sillä yritysten kiinteät investoinnit ovat Suomessa vuosina 1999–2010 alhaisemmat kuin yleensä euroalueella (Kuva 3).

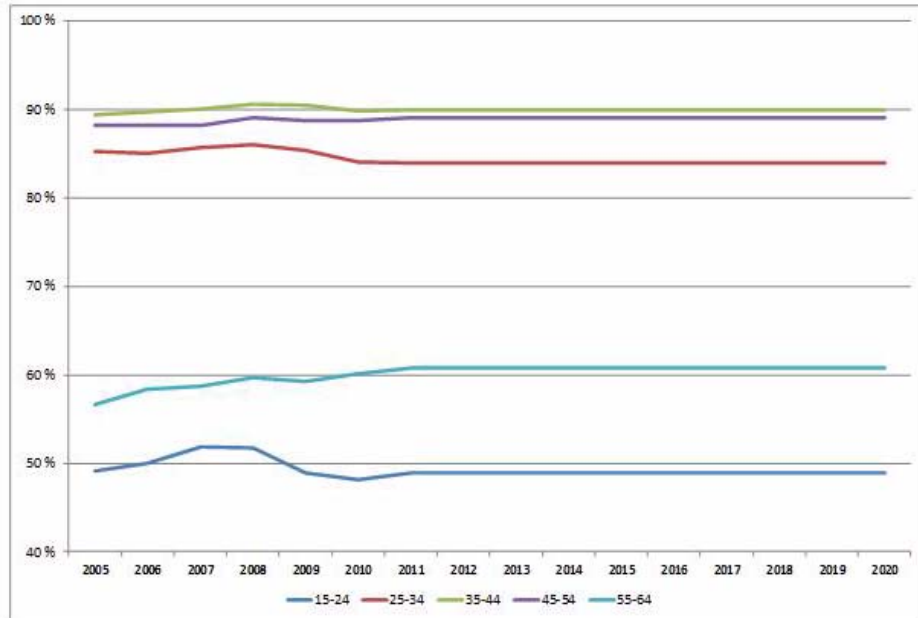

Kuva 3. Yritysten kiinteät investoinnit ovat Suomessa vuosina 1999—2010 alhaisemmat kuin yleensä euroalueella. Lähteet: Suomen Pankki ja Eurostat. (Kuva 3 vain pdf-muotoisessa asiakirjassa)

Työvoiman tarjonta on tuottavuuden parane-
misen ohella toinen päätekijä kasvun luomisek-
si. Suomella on haasteita myös tämän kasvuteki-
jän suhteen, sillä ikärakenteen muutoksen vuok-
si työvoima supistuu tulevina vuosina.

Jotkut asiantuntijat ovat arvioineet, että nyky-
tasoisen hyvinvoinnin ja tuotannon ylläpitämi-

nen edellyttää noin 200 000 uutta yksityisen sek-
torin työpaikkaa. Työnantajan riski uuden henki-
lön työllistämiseksi on kuitenkin viime vuosina
kasvanut muun muassa eläkejärjestelmän välil-
listen rasitteiden kasvun johdosta. Suomen työ-
yksikkökustannukset ovat nousseet viime vuosi-
na muuta Eurooppaa nopeammin, vuosina
2008—2011 noin 12 %. Tämä on tapahtunut il-
man, että tuottavuutemme olisi kasvanut kilpai-
lijamaitamme enemmän esimerkiksi suurten in-
novaatioiden, rakenteellisten toimien tai kan-
nustavan palkkauksen avulla.

Kuva 4. Työhön osallistumisasteet ikäryhmittäin. Lähde: Tilastokeskus ja VATT (Honkatu-
kia ja Ahokas 2012). (Kuva 4 vain pdf-muotoi-
sessa asiakirjassa)

Pelkkä työpaikkojen luominen ei kuitenkaan lisää työllisyyttä, elleivät myös työelämään osallistumisen trendit muutu. Pitkällä aikavälillä työn tarjonta on avainasemassa. Suomi tarvitsee työvoimaa. (Kuva 4)

Valiokunnan mielestä Suomen tulee Ruotsin tapaan harjoittaa entistä aktiivisempaa työllisyyspolitiikkaa. Työllistämisen ja yrittämisen esteitä ja rasitteita on vähennettävä ja työllistamisestä on tehtävä yksinkertaisempaa.

Tulevaisuusvaliokunnan mielestä Suomessa tarvitaan aktiivisia tekoja 1) yksityisen sektorin työpaikkojen lisäämiseksi ja työllistämisen riskien vähentämiseksi, 2) työurien pidentämiseksi, 3) nuorten saamiseksi aikaisemmin työelämään sekä

4) työperäisen maahanmuuton edistämiseksi.

Kokeilun ja innostuneen ilmapiirin edistäminen

Suomen talouskasvu on hidastunut, koska perinteisten kärkitoimialojemme tuotanto ja vienti eivät ole vuoden 2009 jälkeisestä kasvusta huolimatta palautuneet talouskriisiä edeltäneelle tasolle. Joidenkin asiantuntijoiden mukaan kasvuennusteet ovat liian optimistisia, koska perinteiset kärkitoimialat eivät enää palaa aikaisemman kokoisiksi työllistäjiksi Suomessa. Haasteena ei siis ole pelkästään perinteisiä toimialoja kohdannut hetkellinen taantuma, vaan kyseessä on teolliseen rakennemuutokseen, globalisaatioon, työvoiman tarjontaan ja julkisen talouden tuottavuusvajeeseen liittyvä rakenneongelma: kasvuun ja nousuun tarvitaan uusia kasvualoja sekä julkisen sektorin sopeuttamista uuteen tilanteeseen. (Kuva 5)

Suomen vienti on kaukana kilpailijamaiden kehityksestä

Kuva 5. Suomen vienti ei ole kehittynyt samalla tavalla kuin kilpailijamaiden. Kuva 5 vain pdf-muotoisessa asiakirjassa)

Suomella oli 1990-luvun alusta asti Nokia-klusteri vaurastumisen veturina. Nyt tällaista veturia ei ole, ja globaalissa kilpailussa on pärjättävä ahkeran ja hyvin koulutetun työvoiman avulla laajalla rintamalla. Kasvuedellytyksiä leikkaavat myös päämarkkinamme Euroopan heikko ja epävakaa taloudellinen kehitys (Suomen ulkomaankaupasta noin 55 % on sisämarkkinakauppaa) sekä julkisen talouden ylivelkaantuminen.

Tulevaisuusvaliokunta painottaa lausunnossaan uskallusta ja rohkeutta: työryhmien ja selvitysmiesten asettaminen ei riitä, vaan konkreettisiin toimenpiteisiin on ryhdyttävä entistä nopeammin ja entistä laaja-alaisemmin. Tutkimusta, koulutusta, investointeja, kokeiluja ja pilotoin-

tia tarvitaan erityisesti niillä toimialoilla ja niissä tuotteissa, joissa on mahdollisuus kestävään kasvuun ja uusiin vientituotteisiin.

Hallitusohjelman mukaan ympäristö- ja energiateknologiaan perustuva cleantech-liiketoiminta on yksi tulevaisuuden Suomen elinkeinopolitiikan painopistealueista ja hallituksen tavoitteena on nostaa Suomi cleantechin kärkimaaksi.

Cleantechin vienti vuonna 2010 oli Suomessa n. 12 miljardia euroa, mikä on n. 20 % Suomen viennistä. Suomen erityisiä vahvuuksia ovat energia- ja materiaalitehokkaat tuotantoprosessit, bioenergia, veden käsittely ja kierrätys. Uusien työpaikkojen odotetaan syntyvän erityisesti puhtaan energian tuotantoon ja energiatehokkuuteen liittyville aloille. (Taulukko 2)

Puhtaan energian ja energiatehokkuuden investoinnit*	Inv, mrd €	Rakentamisen työllistävyys	Tuotannon ja viennin työpaikat
Tuulivoima, 9 TWh tavoite	>2 mrd €	10 000	15 000
Bioenergia	n. 4 mrd €	10 000	20 000
Energiatehokkuus (sis. teollisuus rakentaminen, suunnittelut)	> 1 mrd €	15 000	7 000
Aurinkoenergia	0,2 mrd €	3 000	1 000
Sähköinen liikenne	3 mrd €	5 000	2 000
Muu (T&K)	0,5 mrd €	2 000	2 000
YHT: (karkea arvio)	> 20 mrd €	> 80 000 htv	> 40 000 työpaikkaa

Taulukko 2. Cleantechin strategisen ohjelman asettamat tavoitteet Suomen cleantech-liiketoiminnan kehittämiseksi vuoteen 2020. Lähde TEM, Cleantechin strateginen ohjelma. Taulukko 2 vain pdf-muotoisessa asiakirjassa)

Globaalisti Suomi on arvioitu maailman parhaiden cleantech-innovaatiomaiden joukkoon. Esimerkiksi maaliskuussa 2012 erittäin arvostetussa WWF:n ja Global Cleantech Groupin laatimassa "Global Cleantech Innovation Indexissä" Suomi sijoittui neljänneksi Tanskan, Israelin ja Ruotsin jälkeen. Suomen heikkoudeksi todettiin innovaatioiden kaupallistaminen ja uusien teknologioiden markkinoille pääsy. Suomessa esimerkiksi julkisen sektorin ostovoima (julkiset hankinnat) on jätetty pääasiassa hyödyntämättä uusien teknologioiden kaupallistamisessa.

Tulevaisuusvaliokunta katsoo, että Suomen on panostettava erityisesti uusien yritysten synnyttämiseen, työelämän muuttuviin koulutustarpeisiin, kotimarkkinoiden kehittämiseen, uusien teknologioiden referenssilaitosten yms. kokeilujen edistämiseen sekä yritysten kansain-

välistymiseen ja lainsäädännöllisten hädasteiden poistamiseen.

Nokia-klusteri on tuottanut useana vuonna lähes 6 % Suomen BKT:stä, mutta nyt osuus on vähenemässä. Esimerkiksi vuonna 2011 ICT-tuotteiden vienti aleni niin merkittävästi, että ensimmäistä kertaa tilastoinnin aloittamisen jälkeen korkean teknologian tuotteiden tuonnin arvo ylitti viennin.

ICT-alan rakennemuutoksen takia alan työllistämästä noin 90 000 henkilöstä lähes 15 000 on jäänyt työttömäksi. Näistä noin 70 % on jo löytänyt uuden työpaikan tai perustanut yrityksen, mutta markkinat ovat täyttymässä. Tähän asti negatiivisia vaikutuksia on pystytty hillitsemään yritysten, alueiden ja valtion toimenpiteillä. Rakennemuutos on kuitenkin siirtymässä seuraavaan vaiheeseen.

Saadun selvityksen mukaan ICT 2015 -työryhmän tavoitteena on tehdä Suomesta ICT:n hyödyntämisen edelläkävijä kaikilla toimialoilla ja julkisella sektorilla. Ensimmäisinä askelina kohti kriisin ratkaisua ICT 2015 -työryhmä teki

vuoden 2013 budjettiriiheen kuusi toimenpideehdotusta, joiden valintakriteereinä olivat kyky nopeuttaa asioiden etenemistä ja avata uusia kasvupolkuja:

- houkutellaan ulkomaisia T&K-toimijoita ja sijoituksia Suomeen
- perustetaan pilvipalvelulaboratorio pohjaksi nopeille kokeiluille
- PK-sektorille verkkomyynnin ja -markkinoinnin kehittämisohjelma
- yhteensopivat sosiaali- ja terveystalouden tietojärjestelmät
- yhteiskunnan sähköisten palveluiden vauhdittaminen
- älykkäät kaupunkiyhteisön ja liikenteen ratkaisut.

Tulevaisuusvaliokunnan mielestä Suomen on panostettava merkittävällä tavalla muun muassa Nokiaa vapautuvan osaamisen siirtämiseen muille toimialoille sekä tieto- ja viestintäalan kehittämi-

seen. Tämän suuntaiseen toimintaan ja osaamiseen on edelleen panostettava kaikin käytettävissä olevin keinoin.

Muita Suomelle tärkeitä kestävä kasvun mahdollisuuksia ovat asiantuntijoiden mukaan kehityksessä oleva biotalous (mukaan lukien uudet materiaalit ja energia) sekä arktinen teknologia. Myös hyvinvointipalveluiden (mukaan lukien matkailu, elämykset ja turvallisuus) odotetaan kasvavan tulevaisuudessa. Tulevaisuusvaliokunta on omissa kannanotoissaan ja lausunnoissaan korostanut myös älyliikenteen sekä älykkään sähköverkon (muun muassa nettomittaroinnin) edistämisen merkitystä.

Lausunto

Lausuntonaan tulevaisuusvaliokunta esittää,

että valtiovarainvaliokunta ottaa edellä olevan huomioon.

Helsingissä 17 päivänä lokakuuta 2012

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

pj. Päivi Lipponen /sd
vpj. Oras Tynkkynen /vihr
jäs. Harri Jaskari /kok
Mikael Jungner /sd
Saara Karhu /sd
Markus Mustajärvi /vr
Jaana Pelkonen /kok

Antti Rantakangas /kesk
Leena Rauhala /kd (osittain)
Juha Sipilä /kesk
Sofia Vikman /kok (osittain)
Pertti Virtanen /ps
Ville Vähämäki /ps
vjäs. Tapani Mäkinen /kok (osittain).

Valiokunnan sihteereinä ovat toimineet

valiokuntaneuvos Paula Tiihonen,
asiantuntija Olli Hietanen.